

KRONIKKEN

Dansk politisk kultur og interna- tionaliseringens realiteter

Af Henrik Kaare Nielsen

Hvis man på basis af et blot beskeden mål af faglig indsigt i den europæiske samfundsudviklings realiteter betragter den pågående danske debat op til folkeafstemningen om tilslutningen til euro'en, hensættes man i en tilstand af vantro undren.

Stort set hele det politiske spektrum er fanget i en diskurs, hvor kampen står om magten til at definere 'den nationale interesse' i restaurativ forstand. Man konkurrerer om, hvem der politisk kan opstille det mest effektive *værn* mod internationaliseringen og de truende forandringer af det danske samfund, som denne angiveligt repræsenterer.

Hvad enten det er bevarelsen af kronen, der fremholdes som garanten for det danske folks enhed og suverænitæt, eller det tværtimod hævdes, at det kun er tilslutningen til euro'en, der kan sikre velfærden og dermed stabilisere det trygge nationale fællesskab - ja, så er udgangspunktet for den altdominerende politiske diskurs det strudsepolitiske, at gamle Danmark skal bestå som tilforn, og at påvirkning udefra derfor pr. definition er problematisk og bør minimeres. Derfor også debattens latente diskursive kobling af euro'en og indvandrer-/flygtningespørgsmålet - i udgangspunktet udtryk for højrefløjedsdemagogi, men uden videre forenelig med den fremherskende politiske konsensus på området.

Internationaliseringens udfordringer

De realiteter, som den danske politiske debat so oder so kommer til at forholde sig til, er for det første, at den suverænitætsafgivelse, som en hovedstrøm i debatten knytter sammen med euro'en, for længst har fundet sted. Den var en følge af den generelle liberalisering af de internationale kapitalbevægelser i 1980'erne, som Schlüter-regeringen fik koblet Danmark på. Spørgsmålet om tilslutning til

euro'en eller ej handler derfor ikke om national suverænitæt, men blot om, hvorvidt vi vil være med til at reflektere den internationaliserede økonomis realiteter politisk - altså være med til at formulere den europæiske valutapolitik - eller om vi vil nøjes med at tage de andre landes beslutninger til efterretning.

For det andet er det en uomgængelig realitet, at vi er part i en kompleks global konfliktsammenhæng af såvel økologisk som fordelingspolitisk karakter. Spørgsmålet om de globale ressourcestrømme og en mere retfærdig fordeling heraf er for længst på dagsordenen, men vil accentueres yderligere fremover i takt med globaliseringen, og i denne proces vil de rige landes privilegier og ret til fortsat ressourcefråds - altså centrale elementer i den hidtidige forståelse af 'velfærds-samfund' - blive udfordret. Som en integral bestanddel af globaliseringen og den skærpede fordelingsproblematik udløses endvidere globale migrationsbevægelser, og som en konsekvens af disse er de europæiske samfund - og altså også Danmark - i fuld gang med at udvikle sig i flerkulturel retning. Nødvendigheden af at forholde sig aktivt formende til en fremtid med sameksistens af en flerhed af kulturer er således et forhold, som den politiske debat ikke i længden kan slippe godt fra at negligere.

Man skulle mene, at opgaven for en fremsynet politisk debat må være at bringe offentligheden, de politiske institutioner og disses reguleringsmuligheder på omgangshøjde med denne markedsskabte situation. Men i stedet for at byde på offensive udspil til, hvordan vi konstruktivt skal tackle internationaliseringens realiteter og de samfundsmæssige og kulturelle forandringer, som de nu og fremover vil konfrontere os med, forbliver den danske EU-debat fikseret til den klassiske - og for længst obsolete - fejde om, hvorvidt den danske nationale

selvtilstrækkeligheds status quo sikres bedst inden for eller uden for EU.

EU's rationelle kerne

Man kan med nogen ret gøre gældende, at EU ikke er det rette forum for en fremsynet, demokratisk beskæftigelse med globaliseringens problemer; at der er tale om en protektionistisk blok af rige lande, som deler lidt udviklingsbistand ud med den ene hånd, men effektivt holder de fattige landes varer ude af det indre marked med den anden, samt ødelægger u-landenes markeder ved at falbyde sin subsidierede overskudsproduktion til dumpingpriser; at euro'ens binding til målsætningen om prisstabilitet indskrænker spillerummet for politiske prioriteringer drastisk; at der fortsat er tale om en institution med demokratisk underskud, uden fungerende offentlig debat og med et dominerende, selvstændigt bureaukrati i spidsen.

Det er der altså sammen noget om. Men på den anden side skal man ikke derfor gøre sig blind for EU's karakter af historisk landvinding som institutionel ramme for en relativt velfungerende politisk regulering af interessekonflikter i Europa. EU er opstået på baggrund af den gentagne, dyrekøbte europæiske erfaring, at kombinationen af markedsøkonomi og nationalstatslig organisering producerer interessemodsatninger af en art, som i tilspidsede situationer søger deres 'løsning' i krig. EU kombinerer derfor i stedet økonomisk integration på tværs af landegrænserne med en mellemnational konfliktregulering og en strategisk, konfliktdæmpende omfordelingspolitik.

Den rationelle kerne i EU-konstruktionen er således netop den institutionalisering af en fredelig konfliktregulering og omfordeling af ressourcerne, som vi har brug for på globalt plan. Det plausible svar på de ovennævnte problemer i

EU's funktionsmåde er derfor hverken renationalisering eller den luftige drøm om et 'helt andet' internationalt samarbejde, som visse EU-modstandere lejlighedsvis artikulerer, men derimod den politiske kamp for at dreje EU-samarbejdet i retning af mere demokrati, større vægt på den sociale dimension og åbning over for global ansvarlighed og omfordeling af ressourcerne. Som led i denne proces må der så udvikles samarbejdsfora og konfliktreguleringsmekanismer på globalt plan, men disse opstår med garanti ikke, hvis man starter processen med at nedlægge den eneste fungerende internationale institutionsdannelse af denne art.

Dansk politisk kultur

Nu er det jo imidlertid ikke sådan, at de toneangivende danske politikere er ubekendt med disse problemstillinger og perspektiver - i internationalt samarbejde i EU-, FN- og WTO-regi forholder de sig til dem hver eneste dag. Når disse problemstillinger er så godt som fraværende i den danske debat, skyldes det, at en stor del af vælgerkorpset tydeligvis foretrækker at beholde hovedet i busken, og at en offensiv tematisering af det større perspektiv derfor vurderes at ville genne endnu flere stemmer ud på de nationalt argumenterende fløje.

Og her synes Danmark faktisk at være et særtilfælde. Hvor den almene offentligheds approach til EU og det internationale samarbejde i de fleste andre lande er præget af enten åbenhed og interesse eller emotionsløs desinteresse, er den i Danmark snarere båret af skepsis og mimoseagtig selvtilstrækkelighed - og det er dette forhold, politikerne tager bestik af, når de holder lav profil på integrationsstemaet og beroligende messer mantraet om de danske forbehold.

Denne markante forskel skyldes ikke, at de danske vælgere er mere uoplyste

end de øvrige europæere - international politik og økonomi er notorisk vanskelige materier, og i de øvrige EU-lande er det store flertals indsigt heri også begrænset. Forskellen handler om politisk kultur, om det sæt af fælles værdier og antagelser, som binder et givet politisk kollektiv sammen. Politisk kultur dannes i bearbejdningen af den konflikterfaring, som det givne politiske kollektiv (i moderne tid typisk en nationalstat) historisk høster i såvel interne kampe mellem forskellige klasser og interessegrupper som eksterne konflikter med andre nationalstater. Som en integreret dimension af denne løbende refleksive bearbejdning af de konflikterfaringer, den historiske proces giver anledning til, udvikler det givne politiske kollektiv en række normative antagelser om verdens beskaffenhed og den rette måde at håndtere den på, og disse antagelser fungerer så som den selvfolgelige værdimæssige referenceramme for den politiske proces. Indtil den eventuelt modificeres eller helt omkalfatres af nye konflikterfaringer, som sprænger den hidtidige erfaringskonstruktion.

En national politisk kultur er altså en konstruktion, som der løbende arbejdes på, men den er ikke nogen arbitrær konstruktion: dens byggematerialer er samfundets reale historiske konflikterfaringer, som disse er indskrevet som erindringsspor i samfundsmedlemmernes kroppe, interaktionsformer og institutionsdannelser, og der vil derfor til enhver tid være grænser for det fortolkende konstruktionsarbejdes grad af frihed. En etableret national politisk kultur er med andre ord en træg størrelse, og her ligger en af hovedgrundene til, at de moderne vestlige samfund, som jo ellers er dybt integrerede i hinanden og har gennemløbet parallelle udviklingsforløb, fortsat opviser store indbyrdes forskelle med hensyn til det politiske livs funktionsmåde.

Dansk politisk kultur er dannet på basis af nogle markante, specifikke kontinuitetslinier i de historiske konstellationer og erfaringsformer i den danske samfundsudvikling. Meget kort fortalt blev der med selvejerbøndernes udvikling til en stærk samfundsøkonomisk magtfaktor i løbet af første halvdel af 1800-tallet og den hermed sammenhængende fredelige gennemkampelse af en demokratisk forfatning indstiftet en erfaringsbaseret folkelig selvbevidsthed i det politiske liv, som på det nærmeste ubrudt kom til at danne den selvfolgelige værdimæssige referenceramme for højskolebevægelsen, andelsbevægelsen, arbejderbevægelsen og det 20. århundredes forskellige sociale og kulturelle bevægelser. Den gennemgående erfaring fra disse bevægelser kampe var, at hvis småår-folk står sammen, kan man udvirke forandringer og efterhånden opnå afgørende del i magten i samfundet.

Denne historiske kontinuitet blev muliggjort af relativt afbalancerede styrkeforhold mellem de samfundsmæssige interessegrupper, som betød, at man var nødt til at acceptere en kompromisorienteret konfliktregulering, hvor alle væsentlige interesser i princippet blev tilgodeset. Denne konfliktregulering skulle dog i hvert tilfælde først kæmpes igennem - for selvfolgelig ville borgere og bønder i udgangspunktet heller ikke i Danmark dele velstanden med arbejderne, etc. Men på grund af de særlige styrkeforhold i det danske samfund forløb disse kampe langt mere gelinde og i demokratisk perspektiv succesrigt end i mange andre lande, og de gav derfor i det store og hele anledning til erfaringer, som støttede og videreudviklede den folkelige selvbevidsthed og det hertil knyttede politisk-kulturelle værdisæt.

Den nationale folkelighedsmyte, som fik sin tidlige spidsformulering i grundtvigianismen, kunne på denne måde op-

retholde sin position som plausibel overordnet syntetisering af danskernes interne historiske konflikterfaringer - og den er naturligvis blevet yderligere stabiliseret af de udefra påførte erfaringer fra 1864 og 1940-45.

Denne lange historiske kontinuitet i en fredelig, kompromisorienteret politisk proces i samspil med en politisk kultur karakteriseret ved antagelsen af national harmoni og folkeligt fællesskab blev endvidere accentueret af den særlige form, som moderniseringsprocessen antog i Danmark. Fordi det til langt op i det 20. århundrede var agrarkapitalen, som dominerede erhvervsudviklingen, gennemgik det danske samfund ikke i nær samme grad som de fleste andre europæiske lande de voldsomme demografiske, sociale og kulturelle omkalfatringer, som ledsagede industrialiserings- og urbaniseringsprocessen. Mens de overleverede fællesskaber i disse lande blev revet op med rode og blev erstattet af den urbane modernitets formelle sociale relationer mellem fremmede og det industrielle klassesamfunds usminkede realiteter, kunne den agrarbaserede og langstrakte moderniseringsproces i Danmark i vid udstrækning bevare og videreudvikle de overleverede fællesskabsformer i moderniseret regi.

Alt i alt kan man således sige, at den danske politiske kultur er kendetegnet ved, at den klassiske førmoderne/tidlig-moderne Gemeinschaft-tænkning i kraft af de specifikke interessekonstellationer og konflikterfaringer, som har præget den økonomiske, politiske og kulturelle moderniseringsproces i Danmark, er blevet et træk ved den danske modernitet og har fået udvidet sit gyldighedsområde fra de nære, decentrale fællesskaber til nationalstatens niveau. Denne nationalromantiske tankefigur er i dansk sammenhæng ikke nogen afmægtig, fiks idé eller mobiliseringsgrundlag for antidemokra-

tiske kræfter, men derimod en hovedingrediens i det demokratiske Danmarks historiske selvforståelse; den er det centrale organiserende princip for den kollektive konflikterfaring i samfundet, hvorfor den har kunnet ikke blot overleve, men ligefrem dominere helt frem til i dag.

Udfordring af selvtilstrækkeligheden

Denne fællesskabsorienterede politiske kultur har klare forcer i form af en relativt fordragelig og pragmatisk konfliktregulering, som er lagt an på kompromis- og konsensusdannelse, på at alle relevante interesser og synspunkter skal tilgodeses, etc. Dette 'samarbejdende folkestyre' har udgjort rammen om demokratiseringsprocesser i institutionerne og om udviklingen af en folkelig politisk deltagelse, som mange andre lande kigger langt efter.

Men den danske politiske kultur viser sine begrænsninger, så snart der skal tænkes ud over 'det nationale fællesskab'. Det er således karakteristisk, at så snart en beslutningsproces, som udløser interessekonflikter i det danske samfund, foregår i EU-regi, er det ikke politiske argumenter, der tager keglens i den danske offentlighed, men derimod nationale modstandere kan komme langt med at insinuere, at beslutningen er illegitim, fordi det ikke er medlemmer af det danske folkefællesskab, der har truffet den.

Tilsvarende er den danske politiske kultur en stærk faktor i vores beskæmmende situation på flygtninge-/indvandrerområdet. At være flygtning eller indvandrer er næppe problemfrit noget sted i verden, men i Danmark følger vi spot til skade, idet vi nægter 'de fremmede' egentlig mellem menneskelig anerkendelse. Social anerkendelse er i det danske samfund fortsat bundet til kulturelle fællesskaber, og da 'de fremmede' ikke 'hører hjemme' i nogen af disse etable-

rede kulturelle integrationskanaler - de er jo netop 'fremmede' - bliver de ikke lukket indenfor i socialiteten, og de må derfor forblive 'fremmede' i generation efter generation.

Den danske politiske kultur er med andre ord meget ringe rustet til at reflektere og bearbejde de udfordringer - positive som negative - som den accelererende globaliseringsproces konfronterer os med. Og efter al sandsynlighed at domme er de toneangivende politikere udmærket klar over dette fundamentale dilemma for den videre udvikling af demokratiet i Danmark: at suverænen insisterer på at stå med hovedet i busken og håbe, at globaliseringens storme vil anrette deres skader andetsteds.

Der findes ingen patentløsninger på denne situation, men de ikke-populistiske danske politikeres hidtidige tackling af den har været meget lidt modig, end-sige visionær. Man kunne fristes til at karakterisere den som en kombination af kortsigtet opportunisme og langsigtet gustent overlæg. De tør ikke tage tyren ved hornene og sætte den nationale selvtilstrækkelighed til kritisk debat - for de antager, at det ville koste dem mange stemmer og give højrepopulisterne yderligere vind i sejlene. Så derfor taler de den nationale selvtilstrækkelighed efter munden, mens de i deres stille sind håber på, at den internationale integrationsproces, som jo under alle omstændigheder er kommet for at blive, efterhånden vil etablere sine kendsgerninger, og at denne proces undervejs vil udtynde buskens lovhang og skabe det nødvendige udsyn.

Der er ikke noget perspektiv i at stille abstrakte krav til politikerne om heroisk handlen, men i denne situation forekommer deres defensive pragmatisme at have demokratisk betænkelige implikationer: de er hele tiden nødt til at føre valgkamp på løfter, de godt ved, de ikke

kan holde: unionen var som bekendt ikke stendød; tilsvarende er 'de danske forbehold' ikke båret ned fra bjerget på stentavler, men vil naturligvis til stadighed skulle debatteres politisk og muligvis på et tidspunkt ophæves i lyset af nyopdukkede udviklingsbehov i det internationale samarbejde, etc. Og hver gang kan den nationale selvtilstrækkeligheds tallerør slå politisk mønt af løftebruddet. En endeløs række af folkeafstemninger fikseret til den nationale diskurs venter forude, og muligheden for en realitetsdygtig offentlig debat om Danmarks mulige rolle i den fremadrettede gestaltning af det europæiske og det globale samfund fortoner sig.

Idet jeg antager, at politikerne også længes efter en sådan realitetsdygtig offentlig debat, vil jeg mene, at den kun kan etableres via en insisterende udfordring af den indadvendte, fællesskabsorienterede politiske kultur. Som nævnt er den opstået historisk som en organiseringsform for kollektiv konflikterfaring, og den vil blive ved med at bestå og virke, så længe den ikke udfordres af nye kollektive erfaringer.

Den markedsbestemte globalisering skaber faktisk sådanne nye kollektive erfaringer i befolkningens livssammenhæng (arbejdsmarkedet og kvalifikationskravene forandrer sig og truer med at spalte befolkningen i vindere og tabere; hverdagslivets sammenfletning med og udleverethed til globale kapitalbevægelser bliver stadig mere mærkbar; folk fra fremmede kulturer flytter ind i nabo-lejligheden). Men såvel den offentlige politiske debat som den statslige regulering halter håbløst bagefter denne modsætningsfyldte proces, og derfor får vi hos store dele af befolkningen ikke at gøre med en kommunikativ, konfronterende bearbejdning af den nye erfaring i form af diskussion og udvikling af indsigt i og handlekraft i forhold til en ny situa-

tion, men derimod med erfaringsblokering, ikke-kommunikativ afvisning af det uoverskuelige nye og hovedet i busken. En reaktion, som tilmed kan hente sin legitimitet i den etablerede politiske kulturs værdisæt.

Det drejer sig med andre ord om at skabe en offentlig debat, som er i stand til at tematisere og bearbejde de nye erfaringer i befolkningens hverdagsliv på en måde, som tager dem alvorligt som ambi-

valente erfaringer, men som systematisk udfordrer den regressive, selvtilstrækkelige attitudes relevans som løsning på problemerne. De nye erfaringer, som vi skal kvalificere os til at håndtere demokratisk, er dybt integrerede med den internationale udvikling, og en realitetsdygtig folkesuverænitet forudsætter selv sagt indsigt i disse rammebetingelser og værktøjer til at tænke dem i politiske forandringskategorier.